

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)

Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)

Band: 78 (1993)

Heft: 5

Artikel: Romonsch en scola : in nunsenn?

Autor: Carigiet, Werner / Cathomas, Rico

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882643>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

**Rico Cathomas e
Werner Carigiet**

Romontsch en scola - in nunseñ?

L'efficienza dall'instrucziun da romontsch en nossas scolas vegn adina puspei messa en damonda, en special per il scalem secundar. Midar dalla scola primara en la scola secundara mutta pil pli era da midar il lungatg. Ferton che la scola primara vegn dominada dil lungatg romontsch, vegn quel reducius a paucas uras jamnilas en la secundara; la gronda part dils roms vegn instruida per tudestg. Beinsavens vegn ei renfatschau ch'ei reusseschi buca al scalem secundar da preparar ils affons per il livel linguistic romontsch che vegn spitgaus d'in carschiu. Nauschas buccas pretendan schizun ch'ils scolars bandunien la scola secundara cun la cumpetenza linguistica d'in affon dalla sisavla classa primara (Osswald, 1988). Las medemas renfatschas, magari aunc empau pli detschartas, vegnan fatgas all'instrucziun da romontsch en scolas cun tudestg sco lungatg d'instrucziun e cun sulettamein duas uras jamnilas instrucziun da romontsch. A Flem, Domat ed ell'Engiadinaulta ei quella damonda oz fetg acuta. Era a Glion dat quei sistem adina puspei raschuns da discutar davart il senn e nunseñ dall'instrucziun da romontsch. Ina secunda hipotesa pretenda ch'ils scolars seigien gie tuttina buca motivai d'emprender romontsch, e quella schliata motivaziun influenzeschi las prestaziuns a moda negativa.

Nus havein vuliu saver pli exactamein co ei stat cun las pretensiuns suraumnadas. Ein quellas giustificadas? Bandunan nos scolars propri la scola cun ina cumpetenza linguistica aschi desolata? Ei la motivaziun d'emprender romontsch veramein aschi schliata? Nus havein giu la finamira dad intercurir scientificamein il progress linguistic dils scolars. Per quei intent eis ei stau necessari da crear dus instruments: in test da cumpetenza da lungatg che mesira scientificamein con bein ch'ils scolars domineschan il lungatg ed in questiunari per intervegnir la tenuta dils

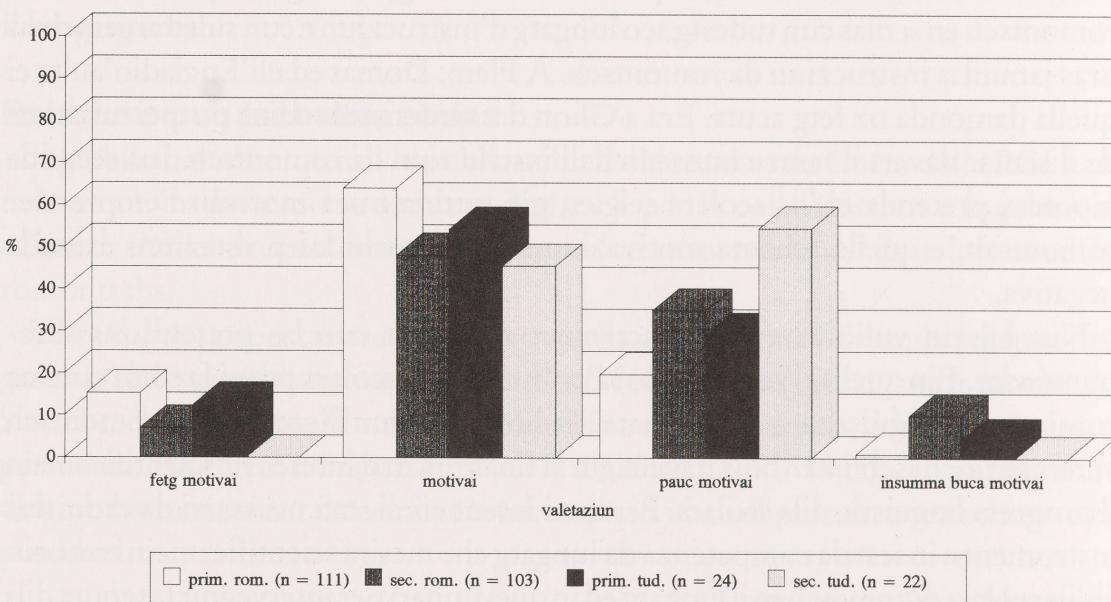
scolars enviers il romontsch e lur motivaziun d'emprender quel. Questa retscherca havein nus fatg communablamein ella rama da nossas lavurs da licenziat.

Fatg part dalla retscherca han totalmein 260 scolars dall'entira Surselva, cumpriu Domat. La grappa dils probands secumpona dils scolars dallas sisavlas classas primaras (136 scolars) e dallas tiarzas classas secundaras (124 scolars) da Sedrun, Mustér, Sumvitg, Trun, Danis/Tavanasa, Rueun, Vella, Laax, Glion e Domat. Dallas scolas da Glion e Domat che meinan in tip da scola cun romontsch sco rom d'instrucziun (RRI) han mo ils scolars dallas partiziuns romontschas priu part. Quels dus loghens meinan ina scola fundamentala tudestga cun ina ni duas uras jamnilas romontsch per ils scolars romontschs. Cun quei che lur cundiziuns da basa ein diversas da quellas dils scolars ord il territori cun scola romontscha (romontsch sco lungatg d'instrucziun: RLI), vegnan ils scolars da Glion e Domat risguardai separadamein.

La motivaziun

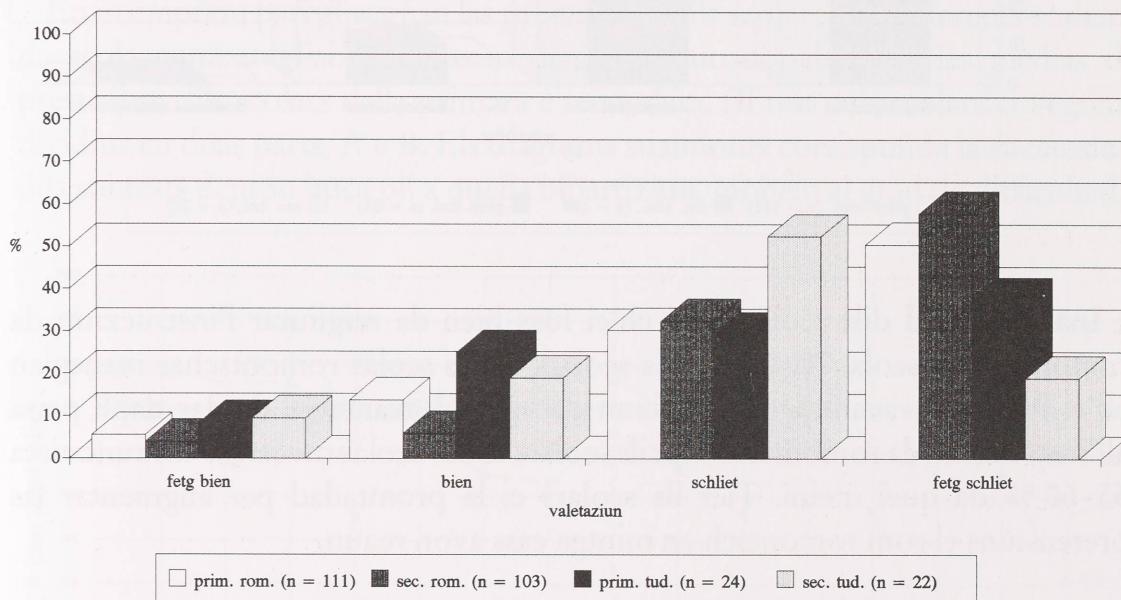
Con bugen han ils scolars l'instrucziun da romontsch? Con impurtonts ei il lungatg per els? Con buna ei lur instrucziun da romontsch? Quei ein in pèr damondas che nossa retscherca emprova da rispunder. Nus savein gia pre-annunziar ch'ils resultats ein positivs. (Ils resultats che suondan ein adina distingui tenor ils quater tips da scola - primara romontscha, primara tudestga, secundara romontscha e secundara tudestga. Sco «tudestgas» valan las scolas cun tudestg sco lungatg d'istrucziun e duas uras ad jamna instrucziun da romontsch.)

Con motivaus eis ti d'emprender romontsch?

Sin fundament dallas rispostas all'emprema da monda san ins dir ch' ils scolars ein motivai d'emprender romontsch. Sch'ins addescha il pertschien dallas rispostas dils scolars ch' ein «fetg motivai» e «motivai», cuntonchein nus fetg buns resultats tier las classas primaras, tier las primaras romontschas ina quota da 80 %, tier las primaras tudestgas ina tala da 65 %. La buna motivaziun d'emprender romontsch sereducescha empau en scola secundara, en las secundaras romontschas a 55 %, en las tudestgas a 45 %.

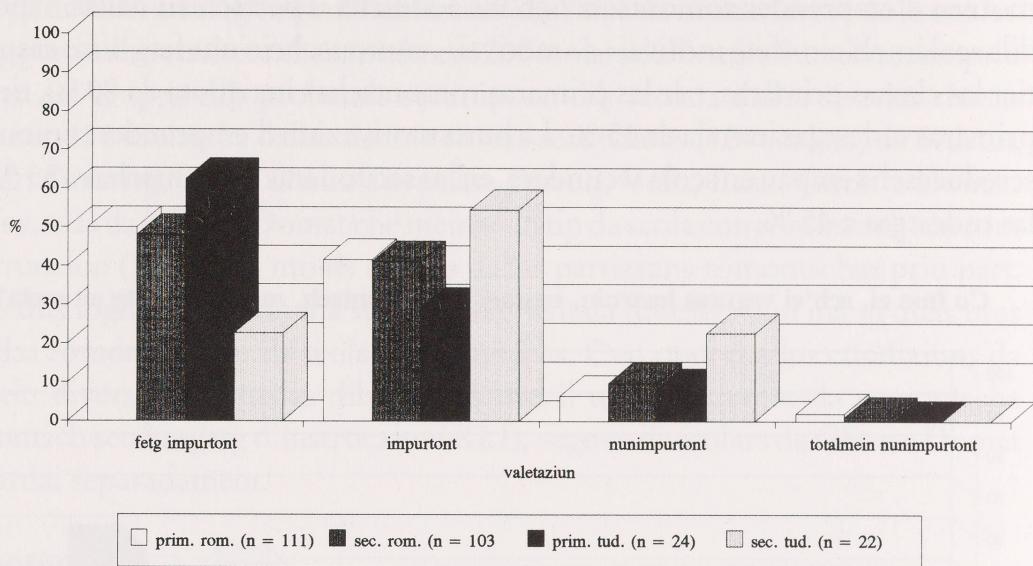
Co fuss ei, sch'eit vegness instruiu, enstagl dil romontsch, mo pli tudestg en scola?

Ina fetg gronda maioritad dils scolars fuss insumma buca d'accord da laschar curdar l'instrucziun da romontsch. Ils resultats ein fetg clars. Denter 80 - 90 % dils scolars da scolas romontschas valeteschan l'idea da remplazzar l'instrucziun da romontsch cun in'instrucziun tudestga cul predicat «schliet» tochen «fetg schliet». Surstar fan oravontut ils resultats dallas scolas tudestgas. Era leu havein nus claras maioritads da circa 70 % che considereschan l'instrucziun da romontsch sco impurtonta. La damonda schebein ins vul in'instrucziun da romontsch en loghens cun scola tudestga para dad esser plitost in problem dils carschi che dils scolars.

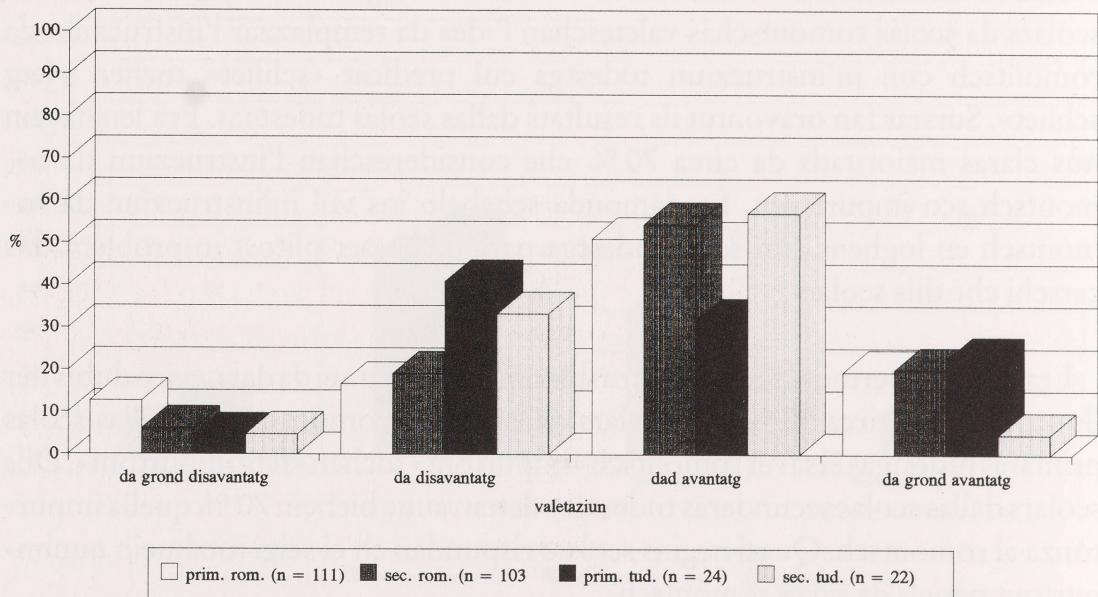
Era quei che pertuccal l'imurtonza dil romontsch para ei da dar negins dubis tier ils scolars. Per circa 90 % dils scolars dallas scolas romontschas e dallas scolas primaras tudestgas ei saver romontsch «impurtont» tochen «fetg impurtont». Dils scolars dallas scolas secundaras tudestgas dattan aunc biebein 70 % quella impurtonza al romontsch. Quasi negins scolars rispundan ch'ei seigi totalmein nunimpurtont per els da saver romontsch.

Eis ei impurtont per tei che ti sas romontsch?

Ina maioritad dils scolars crei ch'ei fuss bien da migliurar l'instrucziun da romontsch en scola. 70-75 % dils scolars dallas scolas romontschas manegian ch'ei fuss dad «avantatg» ni schizun da «grond avantatg» da dar dapli peisa all'instrucziun da romontsch. Tier ils scolars dallas scolas tudestgas ein aunc circa 55-60 % da quei meini. Tier ils scolars ei la promtadad per augmentar las pretensiuns el rom romontsch en mintga cass avon maun.

Fuss ei d'avantatg pil scolar, sch'ei vegness dau pli bia peisa all'instrucziun da romontsch?

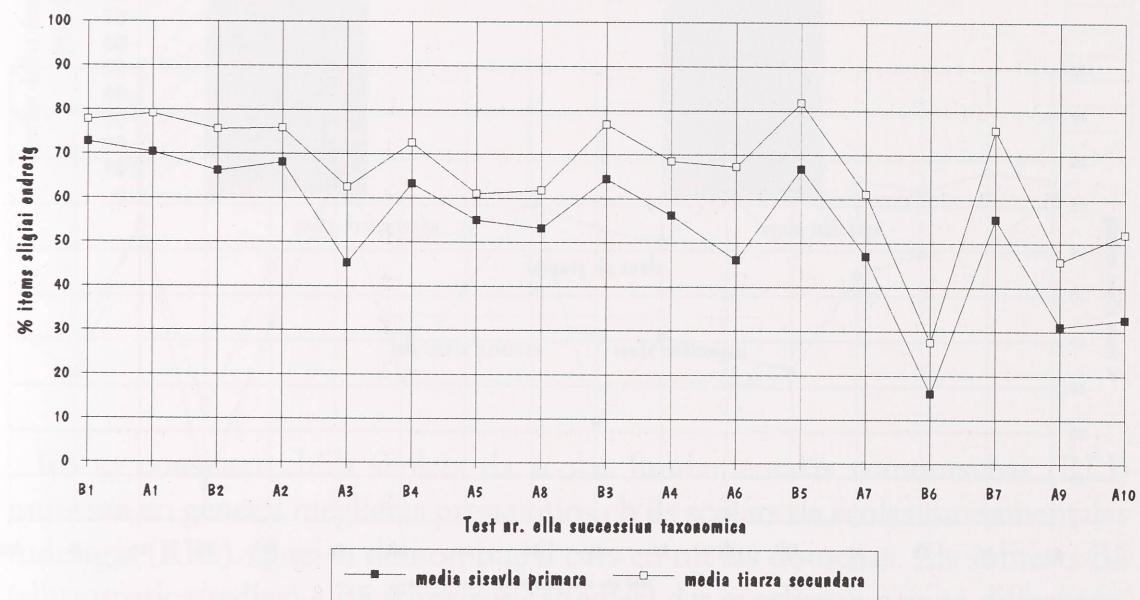

La cumpetenza linguistica

Il test per la cumpetenza linguistica dils scolars ei da caracter general. Tut ils sis camps linguistics (sco la textematica, lexematica, morfematica, sintagmatica, fonematica, prosodia) vegnan examinai cun singuls tests (subtests) e quei en tut las habilitads linguisticas (tedlar, leger, tschintschar e scriver). Il test lubescha da fastisar fleivlezias dalla cumpetenza linguistica per eventualmein saver curreger quellas cun mesiras metodicas.

Il resultat central dil test da cumpetenza: la hipotesa ch' ils scolars fetschien negin progress el romontsch sa vegnir renviada claramein.

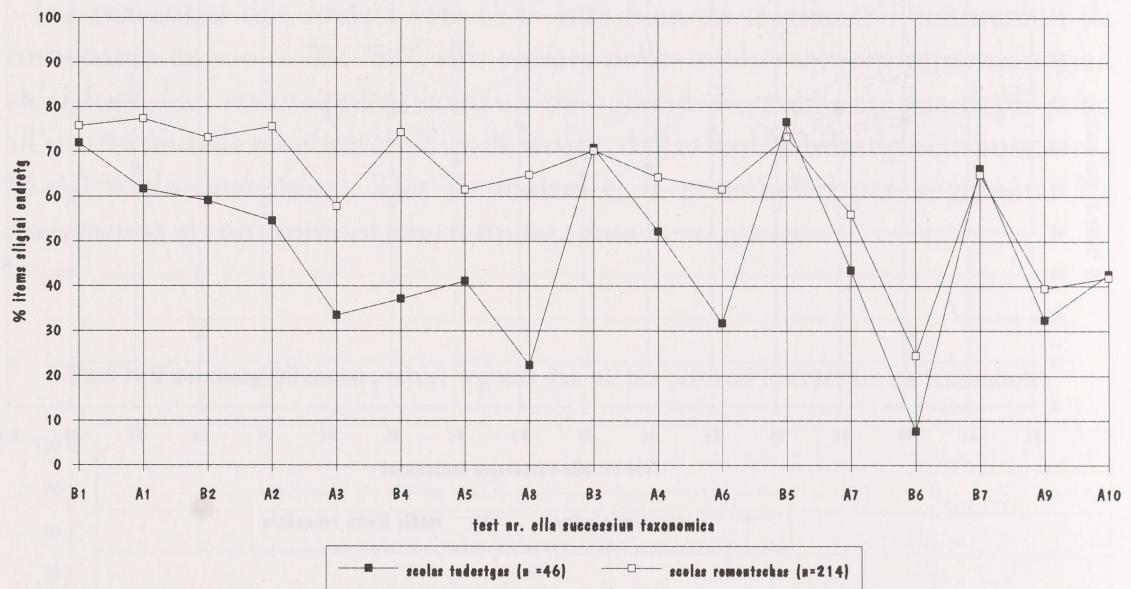
En in emprem paregl vegnan las prestaziuns dils scolars dils differents scalems da scola cumparegliai. El proxim diagram muossan ils grafs las medias da prestaziun dils scolars dalla primara e secundara. (Il test culs scolars ei vegnius dividius en duas parts, A e B. Els diagrams suandonts corrispunda la successiun dils subtests denton buca pli a quella bipartiziun, mobein al grad da difficultad.)

L'emprema e pli impurtonta constataziun: ils scolars dalla scola secundara muossan en tut ils camps linguistics megliers resultats che quels dalla scola primara. Viu il svilup intellectual digl affon ei quei franc stau da spitgar. Meins evidents ei quei resultat denton sch'ins patratga ch'il pass dalla scola primara ella scola secundara munta pil scolar ina midada dad in sistem d'instrucziun predominontamein romontsch en in sistem tudestg. Interessants ei il percuors quasi parallel dils dus grafs. Quei sa vegnir considerau sco in indezi ch'ils scolars fan progress dalla sisavla primara alla tiarza secundara en tuts camps e habilitads linguistics. Ei constat pia buca ch'ils scolars emprendien buca romontsch el scalem secundar.

Per las scolas cun romontsch sco lungatg d'instrucziun (RLI) ha il test mussau resultats impurtonts. Ils scolars dils dus scalems (sisavla primara e tiarza secundara) han mussau prestaziuns fetg homogenas en tut las vischnauncas. Igl ei remarcabel che scolars da vischnauncas cun meins che 50 % populaziun romontscha, denton cun ina scola romontscha, muossan buca menders resultats che tals da vischnauncas «intactas». Differenzas significantas dat ei mo denter ils differents scalems da scola ed il lungatg d'instrucziun. La digren dalla populaziun romontscha en ina vischnaunca para per bia buca dad haver in'influenza aschi gronda sin la cumpetenza linguistica dils scolars sco la midada dil lungatg d'instrucziun.

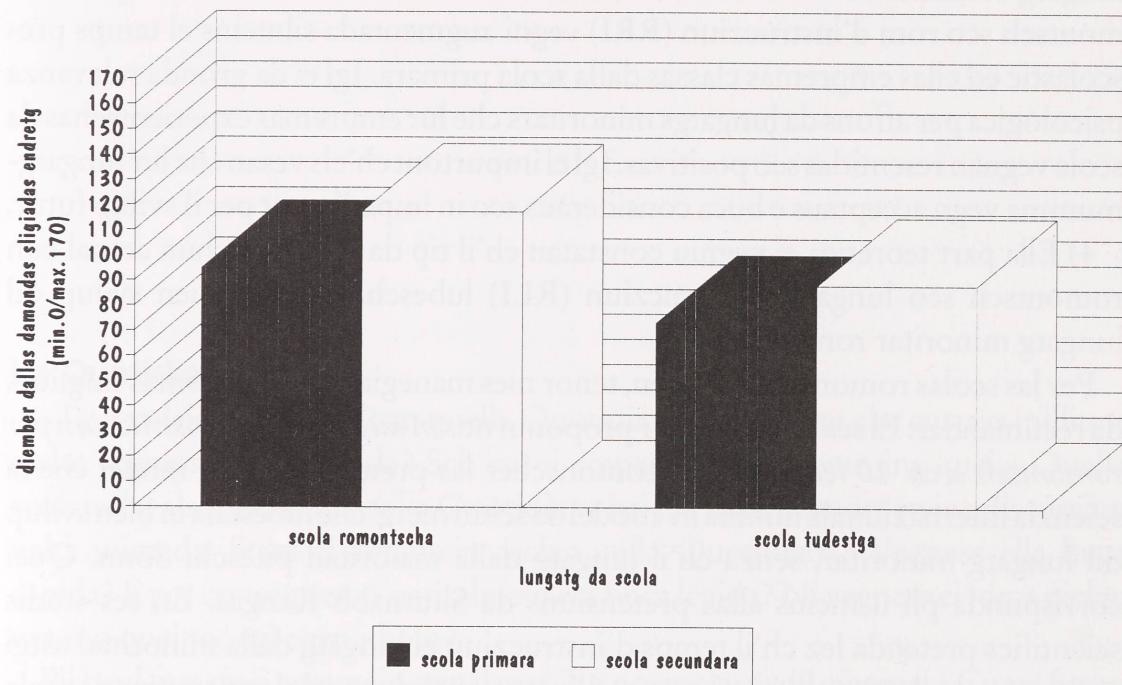
Il proxim diagram dat investa ellas prestaziuns dils scolars dils differents tips da scola (scolas primaras, resp. secundaras cun lungatg d'instrucziun tudestg ni romontsch).

Il diagram muossa relativamein grondas differenzas da prestaziun denter ils dus tips da scola (RLI e RRI) - en mintga cass pli grondas che quellas denter las classas. Tonaton paran las difficultads dils scolars da scolas fundamentalas tudestgas dad esser limitadas sin certas domenas dalla taxonomia, ferton che otras ein buca pertuccadas. Els tests B1 (textematica/tedlar), B3 (sintagmatica/tedlar), B5 (fonomatica/tedlar), B7 (prosodia/tedlar) ed A10 (prosodia/scriver) dat ei negina differenza relevanta denter ils dus tips da scola. Ei fa surstar che quater dils tschun

subtests numnai ein colligai cun la habilitad da tedlar e la prosodia. Quei ein gest las domenas che vegnan negligidas en l'instrucziun da romontsch.

Il proxim diagram muossa las prestaziuns medias dallas gruppas da scolars (scola primara romontscha, scola primara tudestga, scola secundara romontscha e scola secundara tudestga).

Ins sa constatar ch'ils scolars da scolas fundamentalas romontschas (RLI) muossan en general meglieras prestaziuns ch'ils scolars da scolas fundamentalas tudestgas (RRI). Quei ei denton buc il cass en tut las domenas. Els subtests B3 (sintagmatica/tedlar) e B5 (fonematica/tedlar) dat ei schizun negina differenza. In'interessanta constataziun ei era ch'ils scolars da scolas cul medem lungatg d'instrucziun muossan ina gronda parallelitat; in indezi ch'il test vegn da differenziar bein gruppas da prestaziun. Sco ei era da spitgar ha la secundara romontscha cuntionschiu ils megliers resultats e la scola primara tudestga ils «menders».

D'impurtonza eminenta ei denton era il fatg ch'ei dat ina clara differenza da prestaziun denter ils scolars primars ed ils secundars dallas scolas fundamentalas tudestgas. Quei significhescha che l'instrucziun da romontsch porta senz'auter fretgs era ellas scolas da lungatg tudestg - ina constataziun impuronta per la discussiun davart senn e nunsenn dall'instrucziun da romontsch en vischnauncas tudestgas.

Conclusiuns

- 1) Tenor differents studis internaziunals astgan minoritads linguisticas buca veginr surschadas a lur destin. Ellas ston veginr tgiradas dallas instanzas publicas. Pil lungatg romontsch vala:
- 2) Sin fundament da nossa retscherca sa veginr constatau che l'instrucziun da romontsch fa en mintga cass senn, ton en scola romontscha sco en scola tudestga.
- 3) A cuorta vesta para ei impurtont a nus che la purschida d'instrucziun en lungatg romontsch en vischnauncas cun scolas fundamentalas tudestgas e romontsch sco rom d'instrucziun (RRI) vegni augmentada silmeins el temps prescolastic ed ellas empremas classas dalla scola primara. Igl ei da gronda relevanza psicologica per affons da lungatgs minoritars che lur empremas experientschas da scola veginan resentidas sco positivas. Igl ei impurtont ch'els vesan che lur lungatg-mumma vegin acceptaus e buca consideraus sco in impediment per il svilup futur.
- 4) Ella part teoretica ei veginiu constatau ch'il tip da scola grischun actual cun romontsch sco lungatg d'instrucziun (RLI) lubescha in ualti bien svilup dil lungatg minoritar romontsch.

Per las scolas romontschas fussen, tenor nies manegiar, las suandontas migliurs da recumandar: El scalem secundar proponin nus *in augment dall'instrucziun per romontsch a ca. 10 lecziuns*, per contonscher las pretensiuns d'in model che la scienzia internaziunala numna in 'model da schurmetg' che lubescha in bien svilup dil lungatg minoritar, senza ch'il lungatg dalla maioridad piteschi donn. Quei corrispunda pli u meins allas pretensiuns da Skutnabb-Kangas. En ses studis scientifics pretenda lez ch'il temps d'instrucziun el lungatg dalla minoritad astgi mai surpassar ils 30% digl entir temps d'instrucziun duront igl entir temps da scola obligatori.

Sco finamira a liunga vesta stuess veginr creau in program d'instrucziun obligont, en Surselva ed en las otras regiuns romontschas, che possibilitass in'emancipaziun dil romontsch enviers il tudestg e che lubess da contonscher in'aulta cumpetenza bilingua (tudestg-romontscha), aschibein tier scolars da lungatg tudestg sco da lungatg romontsch.

Cuntinuaziun

Dapresent essan nus occupai cun la cuntinuaziun da nossas retschercas. Ellas ein ussa integradas en in project da studi dil Fondo naziunal (FN). El center da nossa lavur stat la damonda, schebein la cumpetenza tudestga da scolars romontschs sedifferenziescha da tala da scolars tudestgs dil Grischun.